

Dos poemes oblidats de Gabriel Alomar

PERE ROSSELLO BOVER

L'edició dels escriptors més importants de la nostra literatura no ha seguit sempre el camí preferible i més convenient. A la manca d'estudis aprofundits sobre els nostres clàssics s'uneix l'absència d'edicions rigoroses, que recullin no sols els volums apareguts en el seu moment sinó també les obres disperses i/o inèdites. Sens dubte, la Guerra Civil i la repressió de la cultura catalana durant la postguerra, amb els problemes que suposava de cara a les edicions i la impossibilitat d'introducció del català als estudis universitaris, varen dificultar aquestes labors. El fet és que encara avui, en un moment de força activitat editorial, bona part de l'obra dels principals escriptors no s'ha tornat publicar, roman perduda en publicacions periòdiques o, fins i tot, encara és inèdita.

Un cas molt singular i representatiu és el de Gabriel Alomar. En aquesta ocasió, a més dels factors històrics assenyalats, s'afegeix la postergació que, com ha estudiat Joan Lluís Marfany, l'autor de *La columna de foc* va sofrir durant el Noucentisme per motius més tost ideològics.¹ Alomar fou un polític, autor d'articles i de llibres d'assaig, per la qual cosa se n'ha estudiat més el pensament que no pas l'obra purament literària. Durant la República hi va haver un intent d'edició de les seves *Obres Completes*, que no es va arribar a dur a terme. La mort a l'exili, a la ciutat del Caire en 1941, i l'anatemització que va sofrir fins ben entrada la democràcia —recordem que el desembre de 1982 no fou possible que l'Ajuntament de Palma el nomenàs fill il·lustre— han estat altres entrebancs en el coneixement i la difusió de la seva producció.

S'assenyala el 1911 com a any d'aparició de *La columna de foc*, encara que el llibre no porta data. El llibre fou editat a Barcelona per Antoni López i duia un pròleg de Santiago Rusiñol, que ja havia estat llegit en públic en l'homenatge a Gabriel Alomar del 3 d'octubre de 1908. Més tard,² a la col·lecció *Lectura Popular*, d'Il·lustració Catalana, va sortir una selecció poemes, tots ells ja publicats abans a *La columna de foc*. A partir d'aquest moment la poesia d'Alomar segueix un camí progressiu cap a l'oblit. Les històries de la literatura afirmen que al voltant de 1910 —és a dir, abans d'aparèixer *La columna de foc*— Gabriel Alomar ha deixat el conreu de la poesia, la qual cosa, com veurem, no és del tot certa. L'any 1973, amb motiu del centenari del seu naixement, l'Editorial Moll va treure a la llum una segona edició de *La columna de foc* a la col·lecció «Balenguera», on també es reproduïx el pròleg de Rusiñol. En aquest volum, tal com

¹ «Perquè Alomar discordava. Classicista, arbitrari, cosmopolita, s'entestava, però, a ser també radical i anticonservador. [...] Diguem simplement que Alomar no era —si més no, en aquestes dates— un revolucionari. El que sí que era —i això és el que l'oposava als noucentistes—, és antitradicionalista i anticlerical.» Joan Lluís MARFANY: "Gabriel Alomar, oblidat", *Aspectes del Modernisme*, Barcelona, 1975, 261-262.

² En 1913 segons: Antoni SERRA: "Pròleg", *Opera prima* a les pàgines d'En Figuera i La Roqueta de Biel de la Mel [Gabriel ALOMAR], Palma, 1983, IX.

s'indica a la nota de presentació, s'afegiren tres poemes, que no havien estat inclosos a l'edició de 1911: *Sóller, El voltor captiu* i *La reina negra*. L'últim havia aparegut a la revista «Balears» en 1919. Els altres dos, en canvi, són més antics i havien estat publicats a «La Roqueta» en 1900. *Sóller* també havia sortit a les pàgines d'un número extraordinari del setmanari «Sóller». L'any 1983 l'editor Lluís Ripoll va editar articles i poemes d'Alomar en un volum en edició facsímil sota el títol d'*Opera Prima a les pàgines d' En Figuera (1893) i La Roqueta (1898-1900)*, amb un pròleg de l'escriptor Antoni Serra. En aquest volum, a més dels poemes ja esmentats i de molts d'altres incorporats a *La columna de foc*, trobam una breu composició poètica titulada *L'infinit*, signada només amb les inicials G.A.V., que havia aparegut a «En Figuera» en 1893.³

Tot això ens fa pensar que, com de tants d'altres autors mallorquins, estam molt lluny de conèixer bé l'obra poètica alomariana. Sospitam que un escorcoll sistemàtic de les publicacions periòdiques i literàries d'abans de la guerra potser ens revelaria que l'abandonament de la poesia per part del nostre autor no fou tan absolut com s'ha afirmat. És clar que es tracta d'una feina que encara està per fer i, per tant, és arriscat emetre cap judici previ. Però els dos poemes que aquí presentam, *Oda a la bandera* i *El bes sobre els ulls*, ens poden servir per reforçar la nostra sospita. Els hem trobat a les pàgines del setmanari *Sóller* corresponents als anys 1916, el primer, i 1923 i 1928, el segon.⁴ *El bes sobre els ulls* havia aparegut al número de 15 d'abril de 1923 a la revista *Catalana*. Tot i que no tenim notícia de cap publicació anterior d'*El bes sobre els ulls*, tampoc no descartam que no hagués sortit abans.

Amb *Oda a la bandera* Gabriel Alomar va obtenir la Flor Natural als Jocs Florals de Mallorca de l'any 1916, uns premis bilingües que eren organitzats per l'Associació de la Premsa de Balears. Miguel de Unamuno en fou el mantenidor en substitució d'Alcalá Zamora. A més, la festa es feia coincidir amb la inauguració de la línia de tramvies elèctrics de Palma. La celebració d'aquest certamen fou durament criticat pels sectors lletraferits més catalanistes, que els consideraven espanyolistes, oficialistes i provincians. Se'ls criticava la marginació que hi sofria el català i la imposició de temes polítics, socials, comercials i, àdhuc, agrícoles. Joan Estelrich els va dedicar tota una sèrie d'articles i va defensar l'actitud de no voler-hi prendre part adoptada per la majoria dels escriptors joves. Entre altres coses advertia: *Acudir á esos juegos será un descrédito, un desprestigio, un enterramiento para las personas que lo hagan*. Estelrich també atacava el bilingüisme de la festa (*preséntense las composiciones exclusivamente en catalán, en el catalán puro de nuestros buenos literatos*)⁵ i la situació d'inferioritat en què hi quedava el català: *Se ha llevado a tal punto lo de la mezcla o confusión de lenguas que de los doce premios extraordinarios se exige precisamente que cinco han de ser para trabajos en castellano; los demás podrán presentarse en castellano o en cualquiera de las variedades dialectales del catalán, exceptuando algunas que, por lo visto, no son del agrado de los organizadores pues tanto esmero ponen en precisar cuales serán las variedades admitidas. De manera que nuestro idioma nativo queda muy por bajo del oficial ó impuesto*.⁶ Tot i

³ No la reproduïm aquí. El lector podrà trobar-la a l'obra citada (pàg. 6) o a *En Figuera*, núm 9 (28 octubre 1893).

⁴ Gabriel ALOMAR: *De los Juegos Florales*. Palma, Julio 1916. "Oda a la bandera", *Sóller* (29 juliol 1919), 1; i (5 agost 1916), 1; Gabriel ALOMAR, "El bes sobre els ulls", *Sóller* (17 de novembre de 1923), 7; i (27 d'octubre de 1928), 9.

⁵ Joan ESTELRICH, "Juegos Florales en Mallorca", *Sóller* (3 juny 1916), 4.

⁶ Joan ESTELRICH: "Juegos Florales en Mallorca, II", *Sóller* (10 juny 1916), 4

això, hi participaren alguns poetes menors, com Andreu Caimari, Josep Tous i Maroto, Sebastià Guasp, Josep Rosselló o Benet Pons Fàbregues. La participació d'Alomar en aquests Jocs Florals no fou gaire ben rebuda pels intel·lectuals mallorquins. Joan Estelrich considerava que la col·laboració de l'autor de *La columna de foc* i la presidència d'Unamuno havien donat interès als Jocs i havien estat *una nota de color —casual, es cierto— sobre el fondo gris de tal fiesta provinciana*, però qualificava la poesia presentada per Alomar d'*inesperada é inconsecuente*.⁷ Un altre col·laborador del setmanari, que signava sota el pseudònim de Fergus, feia burla de la festa —especialment del jurat, que considerava «tret d'un museu / d'art filisteu. / retrospectiu»— i del poema d'Alomar, el «gran pagá», que qualifica de «manzoniana / oda profana / a la Bandera / cosa insincera, / paradoxal, / innatural, / romanticista, / per un enfàtic / romanç dramàtic».⁸ L'actitud de desconcert originada pel poema és lògica, sobretot si pensam que 1916 és l'any en què el nostre poeta va fundar el Bloc Republicà Autonomista, juntament amb Francesc Layret i Marcel·lí Domingo. Aleshores l'autor de *La columna de foc* residia a Figueres, on des de 1912 ocupava una càtedra a l'institut. Potser l'allunyament de la vida palmesana el va induir a presentar-se a uns Jocs Florals que ja havien nascut amb l'estigma de la parafernàlia oficialista i espanyolista. Tanmateix, l'ús del castellà i el tema de la bandera —en realitat, no diu en cap moment que es tracti de la bandera espanyola i només hi ha una referència als colors groc i vermell, que també podrien aplicar-se a la catalana— eren motius suficients per no acceptar prendre-hi part. *Oda a la bandera* és un llarg poema en versos heptasil·labs, on es pot observar el gust per l'ampul·lositat i la retòrica d'imitació clàssica d'altres obres del nostre autor. Tot i això, el poema no és gaire reeixit i, com advertien els seus contemporanis, es nota el seu caràcter artificial i mancat de sinceritat.

L'altre poema que aquí presentam ofereix un major interès literari. Per molts de trets *El bes sobre els ulls* es pot relacionar amb altres composicions de *La columna de foc*. En primer lloc, des del punt de vista extern, presenta la mateixa forma mètrica i estròfica que *L'agonia de les flors* i *Fulla despresada*, dues composicions de *Sonates primerenques*, la secció que encapçala *La columna de foc*: es tracta de cinc quartetes de versos octosil·làbics, accentuats a la quarta síl·laba, amb rima consonàntica encadenada. Només cal assenyalar que a la quarta estrofa el poeta fa rimar «envola» amb «corola» — que a l'edició de 1923 és escrit «corola», sense ela geminada—, sense tenir en compte la diferència entre el fonema lateral doble i el simple. Tampoc, tot responent a la pronúncia real, no fa cas de les consonants vibrants finals dels infinitius, que són indicades amb un accent circumflex. A *El bes sobre els ulls* ens sorprèn un cert ús excessiu de la comparació («Com una abella», «com una flor», «com un cor», «com un aucell», «com una ala», «com una alosa dins la mà»...) i algunes repeticions de vocabulari (per exemple, els mots «pupil·la» i «ull/s» apareixen quatre vegades). Sobretot el *El bes sobre els ulls* presenta una sèrie de trets característics de la imatgeria modernista usual a la poesia d'Alomar. En primer lloc, la introducció de motius florals i de la natura, entre els quals destaca la imatge de l'abella (també present al sonet *L'abella del meu blasó*). En segon lloc, la pretensió d'immobilitzar mitjançant la poesia un instant, un gest o una actitud, com sol fer sobretot als sonets i en altres composicions breus. El poeta compara la imatge de l'ull empresonat per uns llavis que el besen a un cor que batega i a un ocell captiu en les mans que li priven la llibertat. Ja a la quarta estrofa, introdueix una nova

⁷ Joan ESTELRICH: "Juegos Florales en Mallorca, V", *Sóller* (8 juliol 1916), 4.

⁸ FERGUS, "Lletra tramesa a Misser Damià Vidal, honrat burgués de Felanitx", *Sóller* (5 agost 1916).

sensació: amb el bes els llavis del poeta xuclen les visions retingudes pels ulls de l'estimada. I, en tercer lloc, la temàtica eròtica, a la qual Gabriel Alomar dedica poemes tan representatius com *La tercera nit* o *Les cabelleres*. Tanmateix, el tema del bes és molt freqüent en la seva obra poètica: apareix a *La sesta*, a *Cançó evocadora* i a altres peces. Potser *El bes sobre els ulls* tampoc no sigui un dels poemes més aconseguits de Gabriel Alomar, però ens sembla una peça que, com tota l'obra del nostre autor, no mereix l'oblit i la descurança en què des de fa massa temps roman.

Finalment, transcrivim els dos poemes sense practicar-hi cap tipus de correcció ortogràfica o gramatical, només esmenant-hi els errors tipogràfics.

ODA A LA BANDERA

Lema: Hispania Victrix

Tiéndete al viento, ¡oh
lábaro,
Ensenya rozagante
Que el puño de los héroes
Tremola palpitante
Y enhiesta sobre el fúlgido
Pasar de la legión!
De santo ardor un hálito
Me inunda el pensamiento
Y en un abrazo amplísimo
Unirse en lo alto siento
A las herencias óptimas
La insigne tradición.

En nueva luz los mármoles
Brillan del viejo templo;
reverberar el pórfido
Monumental contemplo;
Vibran en su sarcófago
Los huesos del campeón,
Veo fulgir las lámparas
Con luz esplendorosa,
Y errar bajo la cúpula
Gigante y luminosa
De una ideal basílica
La vieja procesión.

Mi mente cual en mística
Visión se transfigura;
Ola de luz profética
En mi interior fulgura
Y ante mi vista, en éxtasis,
Se yergue el porvenir,
Sacúdente las ráfagas
De un aura de victoria,
Y husmeas como un águila
El vaho de la gloria
Que de un mañana incógnito
Radiante ha de surgir.

Un iris, como el símbolo
De esa alta edad futura,
En arco inmenso tiéndese,
Doblado, allá en la altura,
De un inflamado pórtico
La curva triunfal,

Y á su fulgor pacífico
Que el firmamento dora,
Con luz paradisíaca
De virginal aurora
La aparición revélase
Del nuevo Germinal.

¡Ah!, sí, que cuando su ósculo
Te daba, emocionado,
Uniendo á ti su espíritu
El juvenil soldado,
Un inefable vértigo
En su anhelar sintió,
Sobre su frente el bálsamo
Cayó del heroísmo,
Como la unción litúrgica
De un varonil bautismo,
Y una visión magnífica
Sus ojos asombró.

Hosana! Cuando en rápido
Centellear rugiente,
El escuadrón flamígero
Desfila osadamente,
Crines volando, al ímpetu
De un loco galopar,
Como fugaz relámpago
Sobre un girón de cielo
Vese flotar tu púrpura
Guiando el raudo vuelo
Y tu esplendor aurífero
Al aire crepitar.

Hurra! Sobre el pináculo
Que al infinito sube
Y cuyas cimas ávidas
Besa al pasar la nube,
Darás al viento, olímpica,
Tu faz multicolor,
Dominarás los ámbitos
De anticinadas gestas,
Presentirás el júbilo
De no soñadas fiestas,
De un imperar sin límites
Y un inmortal vigor.

Salve, oriflama bélico
Que te alzas en lo oscuro
Como una antorcha trémula
Tendida hacia el futuro!
Abranse siempre indómitas
Tus alas sobre el mar,

Tus pliegues emblemáticos
Sagrada luz corona
Y en la imperial metrópoli
En honor tuyo entone

La multitud innumera
Su canto titular.
Pueda ante ti, frenético,
Unir tu pueblo un día,
En asamblea unánime,
Tremante de alegría,
Para llevarte un cántico
Que escuche el más allá.
Y bajo un cielo lúcido,
Tu emblema venerando
Entre arboles vívidos
Sus pliegues destacando
De un matinal crepúsculo
La gloria anunciará.

Y sobre el haz múltiple
De un pueblo milenario,
Te ensancharás, benéfica,
Como sutil velario,
Desde la invicta cúspide
Al fuerte pedestal.
Tu templarás los ánimos
En la ardua incertidumbre,
Desparramando, pródiga,
Sobre la muchedumbre,
De un alentar sin término
El soplo divinal.

Tu guardarás las páginas
De su naciente historia,
Legando á nuestros vástagos
La perennial memoria
De nuestras yertas crónicas
Que curta el tiempo ya,
Envolverás los túmulos
De nuestros cuerpos fríos,
Cobijarás los tálamos
De nuevos amoríos,
Do mira ya sus gérmenes
La estirpe que vendrá.

Y cuando de tus mártires
El gran tropel sucumba,
Tú ampararás como égida
Sus restos en la tumba
Y cubrirás la lápida
Con sombra de piedad.
Enjugarás las lágrimas

De madres y de esposas,
Besando de los huérfanos
Las frentes dolorosas,
Y tu asta será el báculo
Para su ancianidad.

Y cuando sólo, impávido,
Corone la muralla
Henchida de cadáveres
Y cascos de metralla
Del estandarte intrépido
Un mísero girón,
El rojo de su flámula
Humosa y desteñida,
Con nuestra sangre agónica
Recobre nueva vida
Y en nuestras almas, íntegro,
Persista el pabellón.

Que es la bandera, oh jóvenes,
Vuestra perpétua guía,
El conductor lumínico
De vuestra epifanía,
Las descendencias pródigas
En ella venerad.
Ved que en sus tonos áureos
Y en sus colores rojos
Un porvenir fantástico
Descubra á nuestros ojos,
Pues su oro es vida ubérrima,
Su fuego es libertad.

Envío:

Venid, venid, los ínclitos
Poetas y cantores,
con las sonoras cítaras
Envueltas entre flores,
Y vuestras odas férvidas
En coros entonad.
Canten los patrios númenes
El himno al oriflama
Que á la conquista atlética
Del porvenir nos llama,
Latiendo al sol, fulmíneo,
Con ruda majestad.

EL BES SOBRE ELS ULLS

Com una abella el bes se posa,
se vincla l'ull com una flor;
i en l'ull tancat, tímida i closa,
bat la pupil·la com un cor.

Un bes als ulls... Oh, com titil·la
sota l'ardor de mon besâ
tímida i closa la pupil·la
com un aucell dins una mà!

El plor futur l'aroma exhala
sota ton parpre somrient;
i desficiosa com una ala,
bat la pupil·la fundament.

A l'entorn nostre el temps s'envola
dins un abisme sense fons,
i dels teus ulls en la corol·la
bec el perfum de tes visions.

I la pupil·la presonera
com una alosa dins la mà,
aletejant se desespera
amb ànsia ardenta de volâ...

RESUM

Aquest breu treball consisteix en la presentació i transcripció dos poemes desconeguts de Gabriel Alomar. La introducció parla de les vicissituds per les quals ha passat l'obra d'Alomar, les circumstàncies de l'aparició d'*Oda a la bandera* i les relacions d'*El bes sobre els ulls* amb altres poemes de *La columna de foc*.

ABSTRACT

This short paper is the presentation and transcription of two unknown poems by Gabriel Alomar. The introduction is about the problems of Alomar's work and it explains the circumstances of *Oda a la bandera* and the relations of *El bes sobre els ulls* with other poems of *La columna de foc*.